

PRINCIPIILE FUNDAMENTALE ALE SISTEMULUI ECONOMIC AL REPUBLICII MOLDOVA

THE FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF THE ECONOMIC SYSTEM OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Ion GUCEAC,
Universitatea de Stat din Moldova,
ORCID ID: 0000-0002-9497-4628, e-mail: guceacion@gmail.com

Nina GARȘTEA,
Universitatea Tehnică a Moldovei,
ORCID ID: 0000-0003-4706-8937, e-mail: nina.garstea2014@mail.ru

Abstract. The economic system is an essential component of any society, which determines the efficiency and perspective of economic relations, the management of production factors, including land, capital, labor and physical resources, by establishing a legislative system that regulates economic activities in the state, considering the values and trends of a society. The constitutional principles of the economic system have the prerogative to ensure the legal and institutional basis for carrying out economic activity in the spirit of equal rights, transparency and sustainability, with the aim of promoting sustainable development, innovation and social equity, improving justice and increasing general well-being, by establishing efficient mechanisms for the administration and exploitation of resources and the distribution of its revenues. Thus, the importance and topicality of this research derives from the key role of the constitutional economic system, as a tool for shaping the economic structure and guaranteeing governance through the prism of the country's economic interests. In essence, the constitutional economic system represents the legal and institutional framework that regulates the functioning of the economy in a state. This system establishes the fundamental principles and basic rules that guide economic activity, thus ensuring a balance between private and public interests, between economic freedom and social responsibility.

Keywords: *constitutional economic system, freedom of economic activity, constitutional principles and guarantees, justice, legislation, fundamental rights, the rule of law, economic policies, fair competition.*

Incursiune. Economia Republicii Moldova ca și a altor țări post sovietice, a fost grav afectată de conflagrațiile distrugătoare ale Marelui Război Mondial, perindând experiența celor mai violente crize economice din întreaga lume, a dificultăților sociale, tensiunilor și conflictelor politice latente. Adoptarea Constituției Republicii Moldova la 29 iulie 1994, a determinat formarea și stabilirea la nivel constituțional a unor noi concepte pentru societatea noastră, printre cele mai importante fiind: piața, libera inițiativă economică, concurența loială – calificate conform art. 9 alin. (3) din Constituție [1] drept factori de bază ai economiei statului. Economia urmează a fi abordată din perspectiva unui sistem logistic bine organizat de fluxuri și procese, care trebuie gestionate eficient pentru a asigura distribuția optimă a resurselor și produselor. Sistemele logistice sunt cruciale pentru funcționarea eficientă a economiilor moderne, deoarece ele facilitează circulația bunurilor și serviciilor de la producători la consumatori. Eficiența unui sistem economic este determinată fundamental de sistemul legislativ, dar și de activitatea autorităților și instituțiilor publice implicate în procesele de adoptare a deciziilor. Astfel, statul influențând funcționarea sistemului economic prin diverse instrumente, devine un participant tot mai activ în relațiile economiei de piață [2, p. 18].

- **Conceptul sistemului economic prin prisma garanțiilor constituționale.**

Așa cum se menționează în literatura de specialitate ”Sistemul economic al societății contemporane reprezintă o totalitate integrală de relații economice” condiționate întâi de toate de modul de producție care include relațiile stabilite în procesul de producție, de schimb, de repartitie și de consum [3, p. 345]. Descrierea atotcuprinzătoare a sistemului economic implică, în opinia noastră, elucidarea unui concept, care ar îmbina aspectele juridice și economice, în vederea reglementării funcționării armonioase a economiei unui stat. Acest concept ar trebui să înglobeze principii, reguli și instituții, stabilite de normele constituției și a legislației, care guvernează activitatea economică și relațiile economice în cadrul unei societăți. Întrucât bunurile sunt create și consumate în mod constant, sistemul prin care mărfurile se află în circuitul civil rămâne a fi imperios pentru toți consumatorii. În această ordine de idei, consolidarea sistemului economic prin dezvoltarea și perfecționarea pilonilor acestuia, este fundamentală și determină funcționarea economiei țării. Aceasta este posibil, doar în prezența unor ”coordonate bine determinate, una dintre care vizează relațiile dintre stat și economie” [3, p. 345]. Nu este lipsită de sens nici aplicarea potrivită a experienței pozitive acumulate de alte state, deoarece aceasta constituie o sursă de informații și tehnologii avansate sau oferă șanse elevate pentru dezvoltarea social-economică.

În prezent prevederi despre sistemul economic conțin nu doar constituțiile țărilor socialiste totalitare, unde se vorbește despre sistemul socialist, ci și legile fundamentale ale altor state, inclusiv: Constituția Italiei, 1947 (Titlul III „Raporturile economice”); Constituția României, 1991 (art. 45 ”Libertatea economică”, Titlul IV ”Economia și finanțele publice”); Constituția Republicii Polone, 1997 (art. 20); Constituția federală a Confederației Elvețiene, 1999 (art. 27 ”Libertatea economică”) ș.a.

Desigur, în aceste acte caracterizarea sistemului economic este diferită, precum diferite sunt și principiile fixate în ele. Astfel, în Constituția Vietnamului, 1992 [4], pe lângă „mecanismele de piață” este vorba despre „orientarea socialistă a economiei”, despre rolul dominant al sectorului de stat, despre „administrarea unică a economiei de către stat” (art. 15), în Constituția Republicii Portugheze printre principiile fundamentale ale sistemului economic sunt menționate: cel al coexistenței sectoarelor de stat, obștesc și cooperatist cu cele private, fiecare bazându-se pe forma respectivă de proprietate; planificării democratice a dezvoltării social-economice (art. 80) [5], în Constituția Braziliei se includ dispoziții care îi atribuie statului funcțiile de control, de stimulare și planificare în activitatea economică, stabilind directive pentru dezvoltarea națională echilibrată și coordonarea planurilor regionale (art. 174) [6], Constituția Franței stipulează că legile de planificare trebuie să stabilească obiectivele de acțiune ale statului (art. 34) [7], evidențiind rolul activ al guvernului în orientarea economiei, Constituția Republicii Populare Chineze (art. 6) [8] prevede că economia socialistă este condusă de proprietatea publică asupra mijloacelor de producție, iar statul își asumă responsabilitatea de a organiza și coordona activitățile economice, conform art. 27 [9] din Constituția Coreei de Nord, economia este planificată și controlată de stat, cu scopul de a asigura bunăstarea cetățenilor. Statul are monopol asupra majorității activităților economice, iar inițiativa privată este extrem de limitată.

Aceste exemple subliniază faptul că în anumite constituții, în special în cele ale țărilor cu regimuri socialiste sau comuniste, statul are un rol central în administrarea economiei. Aceste reglementări reflectă o abordare în care statul nu doar că reglează economia, dar își asumă și responsabilitatea de a o conduce, având un control semnificativ asupra resurselor și activităților economice.

Reformele din ultimul timp realizate, practic, în toate țările (dezvoltate, din lumea a treia și postsocialiste) au fost însoțite de refomarea principiilor fundamentale ale politicii economice, consacrate în constituții. În aceste condiții devine incontestabil faptul că legea fundamentală, care nu este un document economic, exercită o influență considerabilă asupra procesului de dezvoltare economică a țărilor.

De obicei, prin baze constituționale ale sistemului economic sunt înțelese totalitatea principiilor fundamentale, care stabilesc regulile fundamentale în sfera relațiilor economice ale țării.

Elementele definitorii ale sistemului economic al statului includ:

1. Cadrul juridic și instituțional, format din:

- Constituție, constituind fundamentul juridic pentru funcționarea economiei naționale, care stabilește principiile de bază ale organizării economice, inclusiv, drepturile și libertățile economice, dispoziții referitoare la proprietatea privată, libertatea comerțului și a întreprinderii, protecția concurenței și alte aspecte esențiale.
- Autoritățile și instituțiile publice, care implementează și monitorizează respectarea legislației economice; supraveghează și reglementează piața financiară, asigurând astfel funcționarea eficientă, echitabilă și stabilă a economiei.

2. Statul de drept, care în limitele impuse de lege, trebuie să asigure prin mecanisme eficiente, aplicarea corectă și echitabilă a legislației economice, garantând drepturile și libertățile constituționale ale subiecților activității economice, contribuind la consolidarea competitivității statului la nivel mondial, a creșterii economice și a bunăstării societății. Problema statului de drept rămâne a fi una dintre cele mai importante nu numai pentru cercetătorii din diverse ramuri ale științei, dar și pentru politicieni, reprezentanți ai autorităților legislative, executive și judecătorești din Republica Moldova și din alte țări [10, p. 78].

3. Economia de piață. Unul din principiile fundamentale care caracterizează relația dintre stat și economie a fost și mai este conceptul de economie de piață. Acest concept este înțeles în moduri diferite, adesea ca relația dintre un „stat minimal” și piață, ultima asigurând însăși reglementarea amplă a economiei.

O seamă de reformatori au văzut în economia de piață un panaceu pentru toate relele considerând că” mîna invizibilă a pieței” va orienta economia în direcția potrivită. De fapt, statul este cu adevărat necesar și pentru a proteja proprietatea și pentru procesele economice de natură socială în general. Prin aprobarea și revizuirea bugetului public național, politica fiscală, planificarea indicativă, alte pîrghii, statul are un impact enorm asupra dezvoltării economiei. În general, statul remediază” forța oarbă” a pieței. Nu întîmplător în doctrina și în legislația constituțională, devine dominant conceptul economiei de piață orientată socială. Orientarea sa socială este asigurată, în primul rînd, de puterea de stat.

Conjectural, echilibrul dintre intervenția statului și autoreglementarea poate fi armonizată destul de simplu. Deoarece intervenția statului nu poate fi

evitată, atunci este necesar să se asigure gradul adecvat al imixtiunii statului în viața publică, care să nu prejudicieze autreglementarea firească a societății în acele domenii în care este cazul, totodată făcând posibilă regularizarea deficiențelor dezvoltării spontane în domeniile relațiilor sociale în care acest lucru este posibil și necesar. În opinia noastră, acest intermediu conceptual poate fi aplicat doar ținându-se cont de mai multe componente aflate în dinamică permanentă (nivelul de viață al populației, venitul diferitor straturi sociale, dinamica forțelor sociale, convecțiunile partidelor politice, potențialul anumitor grupuri de presiune, tradițiile, psihologia diverselor grupuri de populație, expectațiile acestora etc.

În sec. al XX-lea oamenii de știință avertizau că ”fără un anumit nivel de reglementare statală se poate declanșa o criză economică, fapt confirmat de măsurile întreprinse de state (îndeosebi de SUA) în timpul Marii depresiuni din anii 30 ai sec. al XX-lea, precum și de reformele statelor social-democratice venite la putere în unele țări din Europa” [3, p.346].

Unul dintre principiile caracteristice pentru aprecierea relațiilor dintre stat și economie a fost timp îndelungat și rămâne a fi *conceptul economiei de piață* [11, p.300]. Acest concept este interpretat diferit, deseori chiar ca relații ale „statului minimal” și piață, când însuși statul asigură reglementarea multilaterală a relațiilor economice [3, p.348].

Actualmente multe constituții noi adoptate în țările postsocialiste amintesc de economia de piață, declarând dreptul oricărui subiect al relațiilor economice de a-și alege genul preferențial de activitate economică și să realizeze această activitate în orice formă admisă de legislație [2, p.18].

Spre exemplu, Constituția Ungariei, prevede o economie de piață în cadrul căreia proprietatea privată și proprietatea publică sunt plasate pe poziții de egalitate, fiind protejate în egală măsură (art. 9 alin. (1) [12]. În Constituția Poloniei (art. 20) este utilizată noțiunea de „economie socială de piață”. Astfel, economia socială de piață, spune această Constituție, bazându-se pe libertatea activității antreprenoriale, proprietatea privată, inclusiv pe solidaritate, dialog și colaborare între partenerii sociali, constituie fundamentul orânduirii economice a Poloniei [12].

Alte constituții menționează că economia este întemeiată pe inițiativa economică liberă, iar statul reglementează această activitate în scopuri sociale. Conform Constituției Belarusiei (art. 13), statul garantează tuturor posibilități egale pentru utilizarea liberă a capacităților și proprietății pentru activitatea antreprenorială și altor activități economice neinterzise de lege. Mai mult decât atât, statul reglementează activitatea economică în interesul omului și societății, asigurând orientarea și coordonarea activității economice de stat și private în scopuri sociale [13]. Constituția Spaniei (1978) conține și un capitol

aparte (Capitolul III. *Principiile directe ale politicii sociale și economice*) în care sunt formulate prevederi ce nu țin nemijlocit de relațiile de piață, cum ar fi, de exemplu, dreptul la ocrotirea sănătății, educația sanitară, educația fizică și sportul (art. 43) [14]. Astfel de capitole regăsim și în Constituția Italiei (Partea I, Titlul III. Raporturile economice) [15], a Braziliei (Partea a III-a. Despre ordinea economică și financiară) [16] etc. Acordul din 2007 de la Lisabona care a susținut Constituția europeană (2004), neratificată, fiind considerată că „a luat-o razna”, apreciază economia contemporană a țărilor Uniunii Europene drept „economie de piață socială competitivă” (art. 2) [17].

Un stat democratic reglementează relațiile economice, în primul rând, prin adoptarea unei legislații potrivite, stabilește egalitatea și asigură protecția tuturor formelor de proprietate, asigură libertatea activității antreprenoriale, protejează libertatea concurenței, interzice activitățile de monopol. În conformitate cu art. 126 din Constituția Republicii Moldova, ”economia Republicii Moldova este economie de piață” [1]. Norma constituțională citată, fundamentează economia de piață ca un sistem economic în care resursele, bunurile și serviciile sunt distribuite și alocate, în principal, pe baza interacțiunii libere a pieței, adică a cererii și ofertei. Printre componentele fundamentale care influențează comportamentul agenților economici și rezultatele economice în general, putem menționa: *proprietatea privată, libertatea economică, cererea și oferta, concurența loială, profitul* Aliniatul 2 al aceleiași norme, stabilește funcțiile atribuite statului, în vederea asigurării nivelului corespunzător al economiei, utilizând instrumentele și pîrghiile legale, astfel încît să asigure condițiile și cadrul legal al activității subiecților economici în libertățile economiei de piață. În exercitarea funcțiilor sale, statul intervine în economie inclusiv prin: reglementarea mecanismului de piață, norme fiind destinate să contrabalanseze deficiențele raportului dintre cerere și ofertă la diferite niveluri ale societății, precum și politicile de acumulare și alocare a resurselor disponibile la un moment dat și care au în ultimii ani o formă coerentă de modelare macroeconomică și socială. Statul este principalul furnizor de servicii și prestații costisitoare, care include și: apărarea națională, siguranță și protecție, cercetare, educație, transporturi și comunicații, energie, asigurări medicale, asigurări sociale, protecția mediului. În mod special, analizînd abolirea consecințelor războaielor și crizelor economice, în care a fost necesară susținerea unor lucrări de mari proporții în infrastructură, rolul și aportul statului în economie este reconsiderat.

În mod general, garanția constituțională asigurată de stat în economia de piață, se rezumă la crearea unui cadru juridic și instituțional care să asigure funcționarea eficientă și echitabilă a piețelor de desfacere interne și internaționale, intervenția în situațiile de eșec a piețelor și promovarea bunăstării generale a cetățenilor.

În mod special, garanția constituțională asigurată de stat în economia de piață, poate fi sintetizată în următoarele direcții principale:

Asigurarea cadrului de reglementare, prin crearea, perfecționarea și aplicarea legislației care guvernează activitățile economice, asigurând transparența și concurența loială și, nu în ultimul rând, protecția drepturilor și securității consumatorilor.

Asigurarea stabilității economice, prin elaborarea și gestionarea eficientă a politicii fiscale, monetare și comerciale.

Furnizarea de bunuri și servicii publice – esențială pentru funcționarea unei societăți echitabile și eficiente. Acestea include: apărarea națională, iluminarea, educația, sistemul de sănătate publică.

Contracarea monopolurilor, prin prevenirea abuzului de putere economică de către monopoluri și promovarea concurenței prin performarea legislației antitrust.

Politici de protecție socială, prin implementarea de programe de protecție socială, inclusiv ajutoare sociale, pensii și subvenții, pentru a reduce inegalitățile și a asigura un nivel minim de trai pentru toți cetățenii.

Promovarea dezvoltării economice, prin crearea de politici și programe pentru a susține cercetarea și dezvoltarea, inovarea și antreprenoriatul, la fel, promovarea unui mediu de afaceri favorabil pentru atragerea investițiilor străine și stimularea investițiilor locale.

Menținerea ordinii și securității publice, prin performarea sistemului judiciar și asigurarea securității publice prin forțele de ordine și politicile de apărare națională.

Republica Moldova se bucură de o economie de piață emergentă, fiind clasificată drept o țară cu venituri medii-superioare și având un indice de dezvoltare umană ridicat [18].

4. Politicile economice, drept instrumente prin care statul intervine în economie pentru a contrabalansa dezechilibrele formate și a stimula creșterea economică. Acestea au menirea de a performa și a promova cunoștințele economice, evaluând anticipat un anumit spectru de probleme economice. Din punct de vedere macroeconomic, politicile economice includ:

Politica fiscală – referindu-se la eficiența politicilor de impozitare și cheltuielilor guvernamentale care pot stimula sau inhiba activitatea economică. În acest sens, este notabilă semnarea de către Ministerul Finanțelor și Serviciul Fiscal de Stat (SFS) cu Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), a unui plan de cooperare din data de 2 aprilie 2024, având drept obiectiv fortificarea capacității autorităților naționale de a modela un sistem fiscal care să contribuie la reforme în beneficiul tuturor oamenilor, în special a celor vulnerabili. Totodată, vor fi identificate oportunități de finanțare a priorităților de dezvoltare națională [19].

Politica monetară. Menținerea stabilității prețurilor și stimularea investițiilor sunt determinate de gestionarea eficientă a masei monetare și a ratelor dobânzii. În acest scop, Banca Națională a Moldovei monitorizează procesul dezinflaționist, evaluând riscurile și incertitudinile asociate, adoptând în acest scop decizii de politică monetară în spiritul asigurării unui nivel al inflației în limitele intervalului de variație a țintei prin stimularea în continuare a cererii agregate, inclusiv prin încurajarea consumului, echilibrarea economiei naționale și ancorarea așteptărilor inflaționiste [20].

Politica comercială a Republicii Moldova, cuprinde strategiile, reglementările și acordurile care au drept scop de a crea un mediu favorabil pentru dezvoltarea comerțului internațional, de a proteja interesele economice naționale, de a crește competitivitatea produselor naționale pe piețele globale și de a stimula creșterea economică sustenabilă. Aceasta include atât relațiile comerciale bilaterale și multilaterale, cât și măsuri interne menite să susțină competitivitatea produselor moldovenești pe piețele externe. Analiza informațiilor publice plasate de către Biroul Național de Statistică [21], relevă dinamica exporturilor de mărfuri realizate în perioada 2020-2024 (Figurile 1 și 2).

Figura 1. Evoluția lunară a exporturilor de mărfuri, în anii 2020-2024 (milioane dolari SUA)

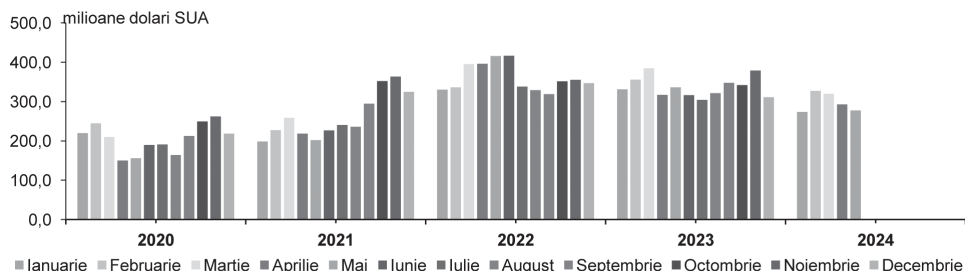
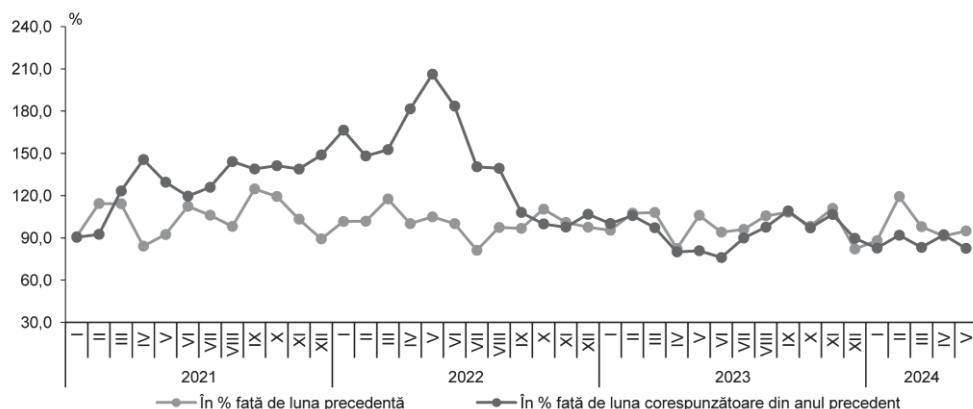

Figura 2. Evoluția lunară a indicilor valorici ai exporturilor de mărfuri, în anii 2021-2024 (%)

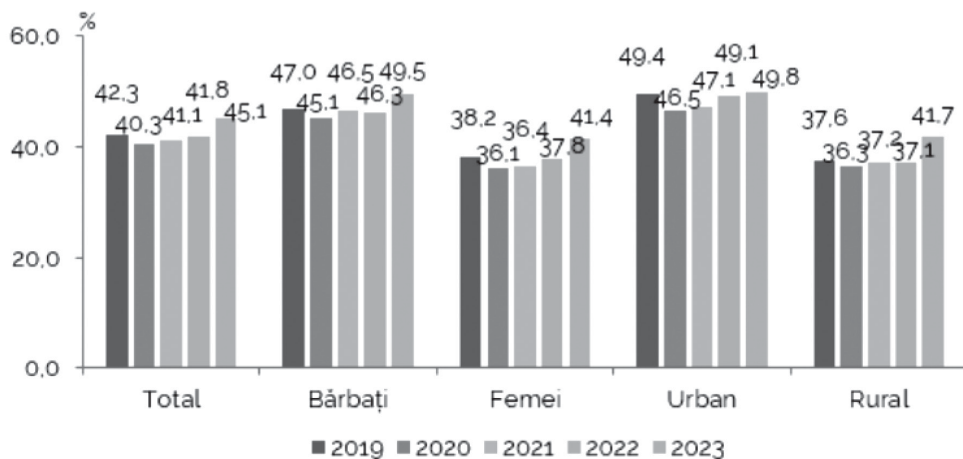

Considerăm că dezvoltarea comerțului exterior al Republicii Moldova ar fi facilitată de următoarele direcții de orientare ale politicii comerciale:

- Diversificarea piețelor de export. Deși UE și CSI sunt piețele principale, R. Moldova urmează să-și diversifice piețele de export pentru a reduce dependența de câțiva parteneri comerciali majori.
- Îmbunătățirea infrastructurii. Modernizarea infrastructurii de transport și logistică este esențială pentru a facilita comerțul și a reduce costurile de tranzacționare.
- Consolidarea capacităților instituțiilor implicate în politica comercială pentru a implementa eficient reglementările și a susține exportatorii.

5. **Piața muncii** reprezintă o componentă esențială al economiei oricărei țări, iar gestionarea eficientă a acesteia este fundamentală pentru asigurarea dezvoltării economice și sociale sustenabile. Analiza datelor statistice relevă o dinamică ușor ascendentă în anul 2023 a pieței muncii în Republica Moldova (figura 3).

Figura 3. Rata de participare la forța de muncă pe sexe și medii, în anii 2019-2023 (%)

Conform Prognozei pieței muncii pentru Republica Moldova pe termen mediu (2024-2026) elaborate de Centrul Analitic Independent "Expert-Grup" la solicitarea Ministerului Muncii și Protecției Sociale și Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă, în cadrul Programului „EU4Moldova: Comunități Locale” [22], a fost efectuat un studiu axat pe metodologii cantitative de prognozare a forței de muncă, conform următorilor indicatori ocupaționali: populația ocupată, distribuția populației ocupate pe activități economice și pe ocupații, numărul salariiților și repartizarea salariiților pe unități teritorial-administrative de nivelul II.

Astfel, în baza prognozei pentru o perioadă medie în intervalul 2023-2026, s-a concluzionat:

- Datorită evoluțiilor economice pozitive indicatorii ocupaționali se vor îmbunătăți;
- Eventuala reconstrucție postbelică a Ucrainei ar putea atrage o parte din muncitorii moldoveni, însă, cel mai probabil, emigrarea forței de muncă spre țara vecină va avea o magnitudine moderată și se va limita la câteva zeci de mii de persoane;
- Pe termen mediu, creșterea ocupării forței de muncă va fi însoțită de accentuarea deficitului forței de muncă;
- În următorii ani, distribuția populației ocupate pe activități economice sau pe ocupații nu se va schimba semnificativ;
- Totodată, deși numărul salariaților va crește, se va păstra o puternică concentrare a salariaților în Chișinău.

Considerăm că pentru crearea unei piețe a muncii mai robustă, adaptabilă și capabilă să favorizeze dezvoltarea economică și socială pe termen lung, Republica Moldova urmează să realizeze următoarele obiective:

Stimularea investițiilor, prin atragerea de investiții străine și susținerea întreprinderilor mici și mijlocii prin acces la finanțare, formare profesională și consultanță.

Îmbunătățirea condițiilor de muncă, inclusiv prin actualizarea și aplicarea legislației muncii în sensul asigurării condițiilor de muncă decente, siguranța la locul de muncă și respectarea drepturilor angajaților.

Reforma Sistemului de Educație și Formare, prin adaptarea programelor educaționale în spiritul satisfacerii nevoilor actuale și viitoare ale pieței muncii.

Dezvoltarea parteneriatului cu sectorul privat, prin colaborarea între instituțiile de învățământ și sectorul privat pentru a oferi programe de formare relevante și oportunități de stagiu.

Promovarea incluziunii sociale, prin implementarea de politici și programe în vederea facilitării integrării persoanelor din grupuri vulnerabile pe piața muncii.

Susținerea inovării și tehnologiei, prin promovarea educației STEM, fiind o abordare unică și interdisciplinară a învățării, care înglobează elemente din știință, tehnologie, inginerie și matematică [23], pentru a pregăti forța de muncă pentru economia digitală.

Elaborarea de politici de reținere a forței de muncă, prin crearea unui mediu socio-economic atractiv pentru a reduce emigrarea și a încuraja repatrierea forței de muncă calificate. Și nu mai puțin important, stimularea cetățenilor moldoveni din diaspora, care doresc să revină în țară, să se încadreze în câmpul muncii și să realizeze investiții.

Libertatea pieței muncii. La orice etapă de dezvoltare a societății umane munca a fost condiția de bază a existenței, principala sursă de valori materiale și morale. În același timp munca reprezintă o necesitate vitală, deoarece în procesul muncii omul intervine în imaginea naturii, modelând-o, uneori, conform nevoilor sale.

După cum este cunoscut, munca a stat la baza apariției *homo faber*, precum și a evoluției și dezvoltării sale până la condiția omului civilizației moderne și tot munca omului a constituit premisa necesară progresului societății ori, după cum spunea Eminescu, ”bogăția unui popor nu stă în bani, ci în muncă” [24].

Din aceste considerente, dar și pornind de la faptul că munca, în calitate de fundament a sistemului economic, întotdeauna a fost evidențiată în textul constituțiilor. Nu întâmplător Constituția Republicii Moldova acordă acestui proces o deosebită atenție. „Orice persoană – se menționează în Constituția Republicii Moldova, art. 43 alin.1 – are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului”. Legea fundamentală a țării noastre este orientată spre asigurarea cetățenilor cu locuri de muncă, perfecționarea caracterului și conținutului activității de muncă, sporirea măiestriei profesionale a lucrătorilor, crearea condițiilor din ce în ce mai favorabile pentru o muncă înalt productivă și bine remunerată, formarea unei atitudini sănătoase față de muncă.

O astfel de abordare nu este specifică întregului parcurs al constituționalismului autohton. Astefl, în Republica Moldova, ca de altfel și în celelalte țări socialiste europene, dreptul la muncă avea, mai degrabă, fizionomia juridică a unei obligații, întrucât unul dintre atributele specifice acestui drept – libertatea de a munci în cele două ipostaze ale sale, opțiunea de a lucra sau nu și de a alege locul de muncă – era negat aproape în totalitate [3, p. 358]. Astfel, potrivit Codului Penal al RSSM, art. 221-1, eschivarea de la executarea hotărârii comitetului executiv al sovietului de deputați cu privire la angajarea în muncă, era sancționată cu privațiune de libertate pînă la un an sau muncă coercitivă pentru acelaș termen [25]. Iar, în U.R.S.S., neangajarea în muncă a fost considerată o infracțiune gravă, pedepsită cu exilul pe un termen de 2 pînă la 5 ani cu angajare obligatorie la locul de ședere [26]. Această prevedere nu se aplica femeilor care creșteau copii mici.

6. Concurența loială – garanție acordată de stat potrivit art. 126 alin. (2) lit. ”b” din Constituția RM [1], constituind și o fundamentare constituțională a faptului că tocmai relațiile sociale cu privire la economia națională reprezintă obiectul juridic generic al infracțiunilor specificate la art.246 și 246¹ CP RM [27]. Constituția obligă statul să asigure libertatea comerțului și activității de întreprinzător, protecția concurenței loiale, crearea unui cadru favorabil

valorificării tuturor factorilor de producție [2, p.19]. Prin urmare, este imperioasă realizarea de către stat a măsurilor de promovare a concurenței loiale, printre care:

Transparența și informarea publicului: Asigurarea accesului publicului la informații relevante despre piețele economice și despre acțiunile Consiliului Concurenței, scopul căruia este asigurarea respectării legislației în domeniul concurenței, prin acțiuni de preîntâmpinare a practicilor anticoncurențiale, înlăturarea încălcărilor concurențiale, promovarea și creșterea culturii concurențiale [28].

Educația și sensibilizarea: Campanii de educare și informare a antreprenorilor și consumatorilor despre importanța și beneficiile concurenței loiale.

Sprijinirea întreprinderilor mici și mijlocii (IMM-uri): Implementarea de politici care să faciliteze accesul IMM-urilor pe piață și să le protejeze împotriva practicilor anticoncurențiale ale companiilor mari.

7. Eficiența activității guvernamentale. Calitatea administrației publice și a guvernantei unei țări, este un factor esențial pentru performanța sa economică, dar și pentru bunăstarea cetățenilor țării respective [29]. Considerăm că în Republica Moldova, sunt mai multe domenii în care urmează a fi realizate reforme semnificative, inclusiv: activitatea autorităților publice centrale și locale, sistemul judiciar, contracararea birocrăției și corupției, gestionarea fondurilor naționale și europene etc.

• Principiile fundamentale ale economiei

Sistemul economic al Republicii Moldova este reglementat de Constituția Republicii Moldova, care stabilește principiile fundamentale ce ghidează activitatea economică și relațiile de proprietate. Aceste principii reflectă valorile și aspirațiile naționale, având rolul de a asigura un cadru stabil pentru dezvoltarea economică. Legătura dintre aceste principii și ordinea de drept ca subsistem specific al ordinii social-politice și economice pe care ele o fundamentează, așadar felul în care aceste principii se reflectă la nivelul (ramurilor) dreptului, nu este lipsită de dificultăți atunci când ne raportăm la forma de gândire specifică ordinii juridice [30]. Analizând opiniile doctrinarilor, în coroborare cu sinteza legislației economice, vom menționa următoarele principii fundamentale ale unui sistem economic eficient:

Supremația Constituției. În conformitate cu art. 7 din Constituția RM, *Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și niciun alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică* [1]. Această accepțiune s-a încetățenit în toate statele lumii, de aceea adoptarea constituției a devenit pentru fiecare dintre ele un eveniment de importanță

majoră [31]. Într-o democrație autentică controlul constituțional servește drept o garanție fundamentală a supremației Constituției [32]. Fundamentată prin prisma conținutului și structurii acesteia, Constituția Republicii Moldova este plasată în picul sistemului legislativ și a instituțiilor politico-juridice într-un stat, constituind izvorul reglementărilor economice, politice, sociale și juridice. Normele constituționale au prioritate față de alte acte normative [33]. Acest principiu asigură că toate deciziile economice și politice respectă cadrul legal stabilit de constituție, protejând astfel drepturile fundamentale ale cetățenilor.

- **Protecția proprietății și asigurarea libertății activității de întreprinzător**

Relațiile de proprietate reprezintă unul dintre principalele elemente ale sistemului economic din cadrul societății civile. Atitudinea față de proprietate și formele de manifestare a acesteia determină, în mare măsură, libertatea reală a persoanei, sistemul politic și economic al oricărei societăți [3, p. 351].

Doctrina în coroborare cu legislația actuală și practica aplicării acesteia de către instanțele de judecată, a exercitat o influență majoră în reconsiderarea dreptului de proprietate, conceptualizând proprietatea și libertatea activității economice ca instituții fundamentale plasate la temelia lumii moderne. Trăsând o paralelă comparativă cu legislația sovietică, aceste noțiuni erau vădit inhibitate, mai mult, persoanele nu puteau utiliza bunuri personale pentru obținerea de profit. Or, conform art. 102 alin. (4) din Codul Civil al R.S.S.M din 1964 [34] *bunurile proprietate personală a cetățenilor nu trebuie să servească pentru obținerea de venituri neprovenite din muncă*. Astfel, profitul acumulat din utilizarea bunurilor personale (chiria, arenda etc.) se considera” venit neprovenit din muncă”, fiind privit ca infracțiune (speculație) [35]. Iar intermedierea comercială, conform art. 163 alin. (2) din Codul penal al R.S.S.M., era sancționată cu privațiunea de libertate pe un termen de pînă la 5 ani cu confiscarea averii [36]. Atitudinea față de proprietate și formele de manifestare a acesteia determină, în mare măsură, libertatea reală a persoanei, sistemul politic și economic al oricărei societăți, din care motiv doar în unele constituții proprietatea nu este prevăzută (Liban, Olanda), deși ea se prezumă, deoarece există dispoziții privind interzicerea exproprierii [2, p.19].

Actualmente, articolul 9 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova [1] definește proprietatea ca fiind publică și privată, cu relevarea în alin. (2) al aceluiaș articol, că aceasta nu poate fi folosită în detrimentul drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Totodată, conform art. 127 alin. (1,2) din Constituția Republicii Moldova, statul ocrotește proprietatea și garantează realizarea dreptului de proprietate în formele solicitate de titular, dacă acestea nu

vin în contradicție cu interesele societății [1]. Aceasta garanție constituțională asigură un echilibru firesc între interesele individuale și cele colective, or, cetățenii, companiile și alte entități publice și/sau private, dețin și controlează propriile resurse, mijloace de producție și bunuri. Aceasta le oferă libertatea de a adopta decizii cu privire la gestionarea acestor resurse în spiritul eficientizării utilizării și distribuției acestora. Proprietatea privată stimulează interesul subiecților activității economice de a gestiona resursele într-o manieră care să le aducă beneficii personale și profituri, fapt ce determină utilizarea lor mai eficientă.

Activitatea economică externă. În Republica Moldova, activitatea economică externă este reglementată prin prevederi constituționale care asigură cadrul legal pentru desfășurarea acesteia. Aceste garanții sunt esențiale pentru protejarea intereselor naționale, promovând astfel spiritul antreprenorial și inovația, facilitând dezvoltarea unei economii deschise și competitive. Implicând direct comerțul internațional de bunuri și servicii, investițiile străine, fluxurile de capital și colaborările economice internaționale, activitatea economică externă – ca factor determinant pentru creșterea economică și dezvoltarea unei țări, trebuie să se axeze pe următoarele principii fundamentale:

Aprobarea direcțiilor de activitate. Conform art. 129 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova, Parlamentul are atribuția de a aproba direcțiile principale ale activității economice externe [1]. Aceasta include stabilirea principiilor utilizării împrumuturilor și creditelor externe, asigurând astfel transparență și responsabilitate în gestionarea resurselor financiare externe. La acest capitol, vom cita constatările în Memorandumul Economic de țară – Republica Moldova” Reanimarea dinamismului economic” [37], conform cărora „*Un domeniu în care guvernul trebuie să-și îmbunătățească capacitățile este reglementarea sectorului financiar. Scopul sistemului financiar este de a facilita transformarea economiilor private în investiții. În prezent, mai multe probleme împiedică acest proces. Dimensiunea mare a guvernului impune de obicei ca împrumuturile sale să absoarbă preventiv un procent mare al potențialelor finanțe de investiții. Reducerea cerinței de creditare a guvernului, la rândul său, necesită adoptarea unor reforme în gestionarea sectorului public menționat*”.

Protecția intereselor naționale. Guvernul este responsabil pentru protejarea intereselor naționale în cadrul activității economice externe – atribuție stabilită la art. 129 alin. (2) din Constituție [1], implicând și promovarea politicii liberului schimb sau a politicii protecționiste, în funcție de necesitățile economice ale țării și de contextul internațional. Această flexibilitate permite adaptarea la schimbările economice globale și asigurarea unei dezvoltări sustenabile.

Respectarea dreptului internațional și a tratatelor internaționale. Conform art. 8 din Constituția R.M., Republica Moldova se obligă să respecte Carta Organizației Națiunilor Unite și tratatele la care este parte, să-și bazeze relațiile cu alte state pe principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional [1]. Aceasta implică angajamentul de a respecta principiile și normele dreptului internațional în desfășurarea activităților economice externe. Acest aspect este crucial pentru integrarea țării în economia globală și pentru atragerea de investiții străine.

Reglementarea activităților comerciale. Constituția garantează libertatea comerțului și a activității de întreprinzător, ceea ce este esențial pentru stimularea inițiativei private și a competitivității pe piața internațională. De asemenea, se subliniază importanța protecției concurenței loiale, contribuind astfel la crearea unui mediu economic sănătos, implicarea în politica economică externă.

Valorificarea principiilor relațiilor financiare. Prin astfel de relații înțelegem relațiile ce se nasc în procesul colectării, repartiției, utilizării și consumului mijloacelor bănești. Constituția fixează noțiunile fundamentale și principiile de bază ale activității statului în domeniul financiar și, corespunzător, ale relațiilor ce se stabilesc în procesul realizării acesteia.

Principiile constituționale ale relațiilor financiare au străbătut o cale lungă de formare. Evoluția lor a fost influențată de evenimentele istorice majore, legate de transformările radicale ale organizării politice și ale vieții sociale în genere. În primul rând, acestea sunt marile transformări ale principiilor organizării puterii de stat, provocate de procesul trecerii de la absolutism la formele constituționale de administrare. În afară de aceasta, transformările enorme suportate de bazele orânduirii obștești condiționate de consolidarea rolului statului în reglementarea economiei din a II-a jumătate a sec. al XX-lea. Activitatea statului în această sferă capătă un caracter permanent. Sporește și rolul finanțelor în asigurarea acestei activități. Impozitele creează partea principală a veniturilor bugetului de stat, iar acest fapt la rândul său creează condiții pentru influența statului asupra economiei prin intermediul părții de venit a bugetului. Cu ajutorul finanțelor de stat se soluționează nu doar problemele fiscale tradiționale ce asigură întreținerea aparatului de stat, dar se ating și scopuri mai ample de influență asupra dezvoltării economice, relațiilor sociale și a altor aspecte ale vieții.

Aceste procese au fost reflectate în structura și conținutul constituțiilor în vigoare. Tendința generală constă în extinderea sferei de reglementare a activității financiare a statului.

În procesul reformelor constituționale din ultimele decenii, într-un șir de state (Austria, Germania, Canada, Finlanda, Elveția) în constituții au fost aduse numeroase amendamente referitoare la reglementarea relațiilor financiare.

Totodată, trebuie să ținem cont de experiența constituțională a țărilor care la sfârșitul sec. al XX-lea s-au eliberat de regimul totalitar și au adoptat constituții noi, fixând principiile fundamentale ale relațiilor financiare. Printre acestea se numără și Republica Moldova, al cărei constituent a introdus în Constituție un compartiment dedicat acestui subiect (Titlu IV. Economia națională și finanțele publice) care include dispoziții cu privire la sistemul economic, proprietate, inclusiv a cetățenilor străini și a apatrizilor, activitatea economică externă, sistemul financiar-creditar, bugetul public național, sistemul fiscal, Curtea de Conturi.

Pentru formarea principiilor relațiilor financiare o importanță deosebită a avut adoptarea în dreptul constituțional a unor dispoziții privind impozitele. Printre acestea se regăsește și principiul fundamental conform căruia impozitele trebuie să fie stabilite în exclusivitate de organele legislative supreme și reprezentative ale statului; responsabilă de executarea legii financiare fundamentale a țării (bugetul) este făcută puterea executivă (guvernul); controlul asupra cheltuielilor mijloacelor de stat este asigurat de organele create în aceste scopuri. Acest principiu cuprinde direcțiile-cheie ale activității financiare a statului: impozitarea, bugetul, controlul asupra gestionării mijloacelor de stat.

Multe constituții fixează astfel de postulate unanim recunoscute ale dreptului fiscal precum: obligativitatea stabilirii impozitului prin lege, universalitatea, egalitatea, echitatea, proporționalitatea, capacitatea de plată etc. Odată cu acestea în constituții sunt incluse norme speciale care concretizează conținutul acestor dispoziții.

În unele constituții, cum ar fi cea a Germaniei (art. 106), este stipulat principiul îngrădirii poverii fiscale excesive și asigurării unui nivel de viață egal pentru întreg teritoriul federației. Alte constituții conțin și cereri de a ține cont de solvabilitatea, posibilitatea economică a contribuabilului de a plăti impozitul. De exemplu, Constituția Spaniei (art. 31) menționează un sistem de impozit „just, bazat pe principii de egalitate și progres, fără a avea, în niciun caz, efectul unei confiscări”.

Principiul constituțional, conform căruia impozitul se stabilește de lege, în dreptul constituțional contemporan este conceput ca una dintre garanțiile respectării drepturilor contribuabililor. În capitolele cu privire la drepturile și libertățile omului se includ norme speciale privind garanțiile respectării acestui principiu în domeniul impozitării.

În acest sens, Constituția Italiei (art. 53) obligă persoanele să contribuie la cheltuielile de stat doar în conformitate cu posibilitățile lor impozitare. Articolul 78 din Constituția Greciei interzice stabilirea și perceperea oricăror impozite în afara unei legi care ar stabili subiectul impunerii fiscale, veniturii, formei de proprietate, cheltuielile și operațiunile financiare sau categoriile

acestora la care se referă acest impozit. Constituția federală a Confederației Elvețiene (art. 127 Principii care reglementează impozitarea) stabilește că principiile generale care reglementează sistemul fiscal, mai ales calitatea de contribuabil, obiectul impozitului și metoda de calcul, sunt definite prin lege. În măsura în care natura impozitului permite acest lucru, principiile universalității, al tratamentului egal și al capacității economice trebuie, în mod special, să fie respectate.

Constituțiile unor state reclamă cerințe speciale față de legea impozitului: acestea trebuie să stabilească nu doar impozitele, ci și garantarea drepturilor contribuabilului. De exemplu, Constituția Portugaliei (art. 103) dispune că legea stabilește impozitele, veniturile fiscale și garanții pentru contribuabili.

Principiile fundamentale ale relațiilor bugetare. Adoptarea bugetului – legea fi principială ce stabilește veniturile și cheltuielile statului – reprezintă pilonul întregii sale activități fi Constituțiile conțin prescripții amănunțite caracterizând toate etapele procesului în parlament și terminând cu procedura confi lui. Ele stabilesc anumite cerințe față de termenele depunerii în parlament a proiectului legii cu privire la bugetul de stat, ale examinării și adoptării lui, față de ordinea modifi legii, de forma și conținutul ei.

Adoptarea legii bugetului este de competența exclusivă a parlamentului. În ceea ce privește cheltuielile mijloacelor de stat, conform principiului fundamental al relațiilor financiare, guvernul nu este în drept să efectueze aceste cheltuieli fără acordul parlamentului.

Constituțiile unor țări conțin indicații speciale în acest sens. Astfel Constituția Japoniei (art. 89) dispune că niciun ban public nu poate fi cheltuit dacă nu este sub controlul autorității publice.

Însă chiar în țările în care există instituția delegării legislative prin care parlamentul transmite guvernului dreptul de a legifera, adoptarea bugetului se exclude din sfera delegării (Constituția Portugaliei, art. 198).

Constituțiile prevăd regulile ce stabilesc modul de cheltuire a mijloacelor bugetului de stat de către guvern în cazul în care legea bugetului nu a fost adoptată în termen.

Complicarea activității financiare a statelor, precum și a relațiilor de impozite, bugetare și fiscale au atras schimbări esențiale în *formele constituțional-juridice de exercitare a controlului asupra perceperii impozitelor și a cheltuielilor mijloacelor de stat*. În prezent există o multitudine de forme organizatorico-juridice de care uzitează în activitatea lor organele de control. La fel de diverse sunt și prescripțiile constituționale care fixează statutul lor în cadrul de împuterniciri. Unele constituții (Austria) fixează principiul independenței Curții de Conturi față de guvern, în altele este stabilit principiul inamovibilității membrilor ei. Astfel Constituția Italiei (art. 100) stabilește că legea garantează independența Curții de Conturi și a membrilor acesteia față

de Guvern. Articolul 122 din Constituția Austriei oferă Curții de Conturi independență în raport cu Guvernul federal, unica autoritate pentru aceasta fiind doar legea. Din conținutul art. 133 din Constituția Republicii Moldova în conformitate cu care Curtea de Conturi prezintă anual Parlamentului un raport asupra administrării și întrebuințării resurselor financiare publice, putem conchide că și în țara noastră această autoritate este independentă Guvern.

Datorită proceselor de apropiere a familiilor de drept, textele constituțiilor în vigoare cuprind multe dintre ideile și concepțiile elaborate de istoria umanității cu privire la regulile de care trebuie să se călăuzească statul la stabilirea metodelor de percepere a veniturilor și de control asupra cheltuielilor mijloacelor de stat. Totodată, procesele provocate de sporirea rolului instrumentelor financiare în viața economică și socială a oamenilor își găsesc o reflectare mai adecvată în unele constituții. Respectiv, acestea conțin un număr mai mare de norme ce reglementează relațiile financiare. În alte constituții aceste procese nu sunt evidențiate atât de limpede. Credem însă că evoluția ulterioară a constituțiilor va cere de la aceste țări includerea în legile fundamentale a unor prescripții mai detaliate privind reglementarea relațiilor financiare.

Garanțiile constituționale oferă un fundament solid pentru elaborarea politicilor economice externe, asigurând că acestea sunt în conformitate cu interesele naționale și cu angajamentele internaționale ale Republicii Moldova. Astfel, activitatea economică externă nu este doar o componentă a economiei, ci și un instrument prin care țara își poate promova dezvoltarea și integrarea în economia globală.

Prin urmare, garanția constituțională în desfășurarea activității economice externe în Republica Moldova se bazează pe un cadru legal bine definit care protejează interesele naționale, asigură transparența și responsabilitatea, facilitând integrarea țării noastre în comunitatea internațională. Aceste principii sunt esențiale pentru dezvoltarea unei economii competitive și sustenabile. Principiile constituționale ale sistemului economic nu doar că reglementează activitatea economică, dar influențează și deciziile politice.

- **Provocări contemporane și adaptabilitatea sistemului economic constituțional**

Abordînd tematica provocărilor și vulnerabilităților contemporane ale sistemului economic din Republica Moldova, putem afirma cu certitudine că acestea au fost și sunt numeroase și complexe. Existența societății omenești, pe parcursul întregii sale evoluții, a fost însoțită inalienabil de lupte pentru puteri, mai exact, pentru mijloace și mecanisme ale puterii, care în mod prioritar sunt economice și financiare.

Republica Moldova se confruntă cu o serie de provocări economice care afectează dezvoltarea sa sustenabilă și integrarea în economia globală. Datorită amplasării geopolitice a Republicii Moldova precum și creșterii interdependenței economiei țării noastre față de sistemul economic mondial, crizele economice globale cât și regionale, la fel ca și instabilitatea piețelor străine, au un impact negativ esențial asupra economiei țării. Aceste provocări sunt influențate de factori interni și externi, iar înțelegerea lor, este esențială pentru formarea și implementarea unor politici eficiente. Factorii majori de risc de origine economică la adresa securității naționale a Republicii Moldova, sînt generați de dependența excesivă și unilaterală a sistemelor autohtone electro-energetice și de distribuție a gazului natural de cele monopoliste străine, această dependență fiind totodată o vulnerabilitate internă a statului [38].

Din analiza surselor disponibile am identificat mai multe provocări de impact asupra dezvoltării sistemului economic:

Provocări structurale:

Creșterea moderată a productivității [39], ceea ce limitează competitivitatea economiei Republicii Moldova. Aceasta este o problemă structurală care necesită reforme în educație și formare profesională pentru a îmbunătăți abilitățile forței de muncă.

Deficiențe de guvernare [39] manifestate prin corupția și lipsa transparenței în instituțiile publice afectează climatul de afaceri și încrederea investitorilor. Aceste deficiențe pot descuraja investițiile străine și pot limita dezvoltarea sectorului privat. Conform unei analize realizate de către Centrul Analitic Independent "Expert-Grup" în publicația "*Raport de stare a țării 2023*" [40] *Moldova are capacitatea de a face mai mult pentru promovarea creșterii pe termen mediu, în special prin eficientizarea politicilor guvernamentale pe dimensiunea de dezvoltare economică. Măsurile de politici trebuie să transpună o viziune integrată, asigurând sinergia între domeniile ce țin de antreprenoriat, internaționalizare, inovare și digitalizare.*

Amprenta extinsă a statului [39]. Intervenția statului în economie este adesea excesivă, ceea ce poate duce la distorsiuni de piață și la o alocare ineficientă a resurselor. Aceasta afectează inițiativa privată și dezvoltarea antreprenoriatului.

Condiții de concurență insuficiente [40]. Mediul de afaceri din R. Moldova este marcat de o concurență slabă, ceea ce împiedică inovația și creșterea economică. În prezent persistă mai mulți factori care pot denatura concurența pe piață și pot crea dezechilibre, limitând beneficiile pentru consumatori și eficiența economică. Printre aceștia se includ: barierele de intrare pe piață [41], cum ar fi economiile de scară, loialitatea brandului, cerințele ridicate de

capital sau reglementările guvernamentale [42]; puterea de piață a firmelor [43], avînd capacitatea de a influența prețurile și producția, cum ar fi cazul monopolurilor, oligopolurilor sau al întreprinderilor mari exportatoare/importatoare; distorsiunile politicilor publice [44], constînd în măsurile guvernamentale precum taxele, subvențiile etc., care pot crea dezechilibre pe piețe chiar și în absența altor imperfecțiuni. De exemplu, un tarif la import într-o țară mică poate denatura prețurile naționale.

Vulnerabilități externe: Republica Moldova este expusă la șocuri externe, cum ar fi fluctuațiile prețurilor la energie și impactul crizei din Ucraina. Aceste crize pot afecta stabilitatea economică și pot duce la creșteri ale inflației și la scăderea veniturilor gospodăriilor. În acest sens, sunt stabilite mai multe priorități privind realizarea de reforme multiple cu impact asupra domeniilor de activitate a Guvernului în contextual implementării de către Republica Moldova a criteriilor de aderare la Uniunea Europeană. Printre acestea se includ și realizarea celor patru priorități stabilite în Planul Național „Construim Moldova Europeană”, și anume: asigurarea păcii și securității; dezvoltarea economică și crearea locurilor de muncă; modernizarea infrastructurii și îmbunătățirea condițiilor de viață în localitățile noastre; reforma justiției [45].

Provocări sociale:

Sărăcia persistentă [39]. Sărăcia rămâne o problemă majoră, în special în regiunile rurale. Accesul limitat la servicii și oportunități economice viabile contribuie la menținerea unui nivel ridicat al sărăciei.

Migrarea forțată [40]. Emigrarea tinerilor și a forței de muncă calificate afectează economia, lăsând în urmă o populație îmbătrânită și o bază de muncă redusă. Aceasta duce la o scădere a productivității și la lipsa de inovație.

Inegalități sociale [45]. Discrepanțele dintre diferitele regiuni ale țării și între diferitele grupuri sociale sunt semnificative, ceea ce afectează coeziunea socială și stabilitatea politică. Aceasta poate duce la tensiuni sociale și la instabilitate.

• Perspective și soluții

Pentru abolirea provocărilor și amenințărilor persistente în raport cu fiabilitatea sistemului economic, Republica Moldova trebuie să implementeze reforme structurale profunde care să vizeze:

Îmbunătățirea guvernancei, prin consolidarea instituțiilor și contracararea corupției – acțiuni esențiale pentru creșterea siguranței în mediul de afaceri.

Stimularea productivității, prin majorarea investițiilor în educație și formare profesională, care pot facilita creșterea competențelor forței de muncă și îmbunătățirea productivității.

Diversificarea economiei, prin reducerea dependenței de importurile de energie și diversificarea surselor de venit, care pot contribui la creșterea rezilienței economice.

Promovarea incluziunii sociale. Politicile care vizează reducerea inegalităților și sprijinirea grupurilor vulnerabile sunt esențiale pentru asigurarea unei dezvoltări echitabile.

Provocările sistemului economic din Republica Moldova sunt complexe și interconectate, necesitând o abordare cuprinzătoare și coordonată pentru a asigura o dezvoltare durabilă și prosperă. Realitățile, provocările, riscurile și amenințările economice și financiare, la fel și efectele acestora, constituie o responsabilitate primordial politică. Nici antreprenorii și nici instituțiile financiar-bancare, nu vor remedia situațiile critice amenințătoare, ci doar politica responsabilă, care exprimă sinteza intereselor întregii lumi și a fiecărei persoane individual, care gestionează economia și finanțele în acest scop, interesele economice și cele financiare constituindu-se într-un solid suport al politicii. Modalitatea interacțiunii acestor interese, în cumul cu responsabilitățile sociale, ecologice, culturale și militare, va determina eficiența politicii economice și financiare în elaborarea soluțiilor favorabile pentru securitatea economică, socială, ecologică și militară a statului nostru.

• Referințe bibliografice:

1. Constituția Republicii Moldova, nr. 1 din 29 iulie 1994. In: *Monitorul Ofi al Republicii Moldova*, 29.03.2016, nr.78
2. GUCEAC, I. Fundamentarea constituțională a sistemului economic-tendință proprie constituționalismului contemporan. In: *Creșterea economică în condițiile globalizării: conf. șt. Intern.*, ed. 14, vol.1, 10-11 octombrie 2019. Chișinău, 2019, pp. 17-25. ISBN 978-9975-3305-6-5
3. GUCEAC, I. *Constituția la răscruce de milenii*. Ediția a 2-a revăzută și adăugită. București: Editura Academiei Române, 2016. 535 p., p. 345. ISBN 978-973-27-2707-2.
4. *Constitution of the Socialist Republic of Vietnam*. [citât 01.08.2024]. Disponibil: <https://constitutii.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/01/vn024en.pdf>
5. *Constituția Republicii Portugheze*. [citât 01.08.2024]. Disponibil: <https://codex.just.ro/Tari/PT>
6. *Constituția Republicii Federative a Braziliei*. [citât 01.08.2024]. Disponibil: https://constitutii.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/02/constituicao_ingles_3ed.pdf
7. *Constituția Republicii Franceze*. [citât 01.08.2024]. Disponibil: <https://constitutii.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/02/franta.pdf>
8. *Constituția Republicii Populare Chineze*. [citât 01.08.2024]. Disponibil: <https://constitutii.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/02/constitution-china.pdf>
9. *Constituția Coreei de Nord*. [citât 01.08.2024]. Disponibil: <https://constitutii.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/02/kp005en.pdf>
10. GUCEAC, I. Constituționalismul și statul de drept în Republica Moldova. Realități și perspective. In: *Akadosmos*, nr. 3(46), 2017, pp. 78-85. ISSN 1857-0461
11. ЧИРКИН, В. *Современное государство*. Москва: Международные отношения, 2001, 412 p., p. 300. ISBN 5-7133-1087-6

12. Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Р.Ф. *Конституции государств Европы*. Москва: НОРМА, 2001, 842 p., ISBN 5-89123-520-X.
13. *Конституция Республики Беларусь (1994) с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996 г. и 17 октября 2004 г.* [citat: 01.08.2024]. Disponibil: <https://president.gov.by/ru/gosudarstvo/constitution>
14. *Constituția Regatului Spaniei*. [citat 01.08.2024]. Disponibil: www.constituții.wordpress.com
15. *Constituția Republicii Italiene*. [citat 01.08.2024]. Disponibil: <https://constitutii.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/01/italia.pdf>
16. *Конституция Бразилии (1988)*. [citat 01.08.2024]. Disponibil: <https://worldconstitutions.ru/?p=563>
17. Glosar privind Tratatul de la Lisabona. Institutul European din România, Direcția Coordonare. Traduceri, 2009. Treaty of Lisbon. Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community. In: *Offi Journal of the European Union*, 2007, vol. 50, p. 306 [citat: 01.08.2024]. Disponibil: http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2020/03/Glosar-Lisabona-integral_IER.pdf
18. Economia Republicii Moldova. *Enciclopedia liberă Wikipedia*. [citat 25.07.2024]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Economia_Republicii_Moldova
19. *Republica Moldova își va alinia politica fi la prioritățile din Agenda de Dezvoltare Durabilă 2030*. United Nations Development Programme. [citat 20.07.2024]. Disponibil: <https://www.undp.org/ro/moldova/press-releases/republica-moldova-isi-va-alinia-politica-fi>
20. *Decizia de politică monetară 20.06.2024*. Banca Națională a Moldovei. [citat 20.07.2024]. Disponibil: <https://www.bnm.md/ro/content/decizia-de-politica-monetara-20062024>
21. *Comerțul internațional cu mărfuri al Republicii Moldova în luna mai 2024 și în ianuarie-mai 2024*. Biroul Național de Statistică al RM. [citat: 22.07.2024]. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/comertul-international-cu-marfuri-al-republicii-moldova-in-luna-9539_61397.html
22. *Proгноза pieței muncii pentru Republica Moldova pe termen mediu (2024-2026)*. Centrul Analitic Independent "Expert-Grup". [citat 24.07.2024]. Disponibil: https://www.anofm.md/view_document?nid=20474
23. *Educația STEM: ce este și importanța acesteia*. Herlitz Social Media. [citat 24.07.2024]. Disponibil: <https://www.herlitz.ro/blog/educational/educatia-stem-ce-este-si-importanta-acesteia-in-dezvoltarea-copiilor>
24. *Munca (Citate celebre cugetari aforisme despre Muncă)*. [citat 01.08.2024]. Disponibil: <https://citatedpedia.info/citate-despre-munca-bogatia-unui-popor-nu-sta-in-bani-a-487.html>
25. Codul penal al R.S.S.M., aprobat de Sovietul Suprem al R.S.S.M la 24.03.1961. În: *Veștile Sovietului Suprem al R.S.S.M*, nr. 42 din 24.04.1961 (abrogat). [citat 05.08.2024]. Disponibil: <https://www.ulpmr.ru/ul/show/6ri7GpP7K2Xv7nzTk8LHOHOug1uct7H7c6CU=>
26. *«Хлеб трудовой от них береги»: как в СССР боролись с туеядцами*. [citat 05.08.2024]. Disponibil: https://www.gazeta.ru/science/2021/05/04_a_13581998.shtml?updated
27. TIMOFEI, S. Obiectul infracțiunilor în domeniul concurenței. În: *"Studia Universitatis"*, nr. 3(33), 2010, pp. 220-235. ISSN 1857-2081. [citat 24.07.2024]. Disponibil: <https://social.studiamsu.md/wp-content/uploads/2010/01/27.-p.220-235.pdf>
28. *Rolul Consiliului Concurenței*. Consiliul Concurenței. [citat 25.07.2024]. Disponibil: <https://www.competition.md/tabview.php?l=ro&idc=24&t=/Despre-noi/Descrierea-Consiliului-Concurenței>
29. *Administrația publică și guvernarea. Strategii și politici UE*. Comisia Europeană. [citat 25.07.2024]. Disponibil: https://reform-support.ec.europa.eu/what-we-do/public-administration-and-governance_ro

30. *"Principiile constituționale fundamentale" și cercetarea juridică: despre știință, prudență și tehnică în drept.* Societatea de Științe Juridice. [citat: 25.07.2024]. Disponibil: <https://www.juridice.ro/essentials/7799/principiile-constitutionale-fundamentale-si-cercetarea-juridica-despre-stiinta-prudenta-si-tehnica-in-drept>
31. *Constituția Republicii Moldova: comentariu* / coord. K. Sollfrank. Chișinău: Arc, 2012. 576 p. ISBN 978-9975-61-700-0
32. *Premise istorice.* Curtea Constituțională a RM. [citat: 25.07.2024]. Disponibil: <https://www.constcourt.md/pageview.php?idc=11&l=ro>
33. GUCEAC, I. *Curs elementar de drept constitutional.* vol. I , Ministerul Afacerilor Interne, Academia de Poliție „Ștefan cel Mare”, Chișinău: Reclama, 2001, 154 p. ISBN 9975-930-26-3
34. Codul Civil al R.S.S.M., aprobat de Sovietul Suprem al R.S.S.M la 26.12.1964. In: *Veștile Sovietului Suprem al R.S.S.M*, 1964, nr. 36 (abrogat). [citat: 05.08.2024]. Disponibil: https://www.law-moldova.com/laws/rom/grajdanskii_kodex_ro.txt
35. MIHALACHI, Iu. *Perfecționarea cadrului de reglementare a activității de întreprinzător din transportul rutier de pasageri:* tz. dr. hab. în drept. Chișinău 2018, p. 19.
36. Codul penal al R.S.S.M., aprobat de Sovietul Suprem al R.S.S.M la 24.03.196. In: *Veștile Siviului Suprem al R.S.S.M*, 1961, nr. 42 din 24.04.1931 (abrogat). [citat: 05.08.2024]. Disponibil: <https://www.ulpmr.ru/ul/show/6ri7GpP7K2Xv7nzTk8LHOHoug1uct7H7c6CU=>
37. *Memorandumul Economic de țară – Republica Moldova. Reanimarea dinamismului economic. Practici globale pentru macroeconomie și administrare* fi Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare / Banca Mondială. [citat: 27.07.2024]. Disponibil: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/908011564997407972/pdf/Moldova-Rekindling-Economic-Dynamism.pdf>
38. *Moldova's security and defence sector legislation.* Geneva Center for Security Sector Governance. [citat: 27.07.2024]. Disponibil: <https://www.dcaf.ch/index.php/moldovas-security-and-defence-sector-legislation>
39. *Moldova – prezentare generală.* World Bank Group. [citat: 27.07.2024]. Disponibil: <https://www.worldbank.org/ro/country/moldova/overview>.
40. *Raport de stare a țării. Economia Moldovei în contextual integrării europene.* Centrul Analitic Independent "Expert-Grup". [citat: 27.07.2024]. Disponibil: <https://library.fes.de/pdf-fi>
41. *Breaking Down Barriers to Entry in Market Competition.* Faster Capital. [citat: 27.07.2024]. Disponibil: <https://fastercapital.com/content/Breaking-Down-Barriers-to-Entry-in-Market-Competition.html#Understanding-the-Concept-of-Barriers-to-Entry>
42. *Barriers to Entry in marketing strategy.* Intuit Mailchimp. [citat: 27.07.2024]. Disponibil: <https://mailchimp.com/marketing-glossary/barriers-to-entry/>
43. *Imperfections and Distortions Defi International Trade: Theory and Policy.* V. 1.0 [citat: 27.07.2024]. Disponibil: https://saylordotorg.github.io/text_international-trade-theory-and-policy/s12-02-imperfections-and-distortions-.html
44. *Să înțelegem politicile Uniunii Europene: Concurență.* Comisia Europeană. [citat: 27.07.2024]. Disponibil: https://publications.europa.eu/resource/cellar/8200c251-aa42-11e6-aab7-01aa75ed71a1.0016.02/DOC_1
45. *Planul Național de Dezvoltare pentru anii 2024-2026.* Guvernul Republicii Moldova. [citat: 27.07.2024]. Disponibil: <https://gov.md/sites/default/fi>